

Tiedevalistuksella menee hyvin ñ mutta menköön!

Jan Rydman

Tiedevalistuksen juuret Suomessa ulottuvat valistuksen aikaan saakka. Laajemmassa mielessä tällaisia pyrintöjä on harrastettu ehkä satakunta vuotta: yleistajuisia luentoja sekä tiedettä kansanomaistavia lehtiä ja kirjoja eri aloilta. Tiedevalistuksen suuri nousu ajoittuu kuitenkin 1970-luvulle. Hyvä kysymys olisi pohtia, miksi juuri tuo aika käynnisti tämän laajamittaisen projektin. Tuolloinhan esitettiin ajatukset niin yleistajuisen tiedelehden perustamisesta (*Tiede* 2000 aloitti 1980) kuin säännöllisesti järjestettävistä monitieteisistä Tieteen päivistä (ensimmäiset "nykyisenkaltaiset" 1977) ñ eikä kulunut monta vuotta Tiedekeskussäätiön perustamiseenkaan (1983). Monia muitakin ituja ja uusia tiedevalistusrakenteita syntyi tuolloin.

Oliko kysymys uhatuksi itsenä kokoneen tiedeyhteisön vastaiskusta, vai oliko hyvinvointivaltio tullut kehityksessään siihen vaiheeseen, että tiedevalistuksen merkityksellisyys tunnustettiin laajalti? Halusiko tiedeyhteisö saattaa niin päättäjät kuin suuren yleisön suopeaksi ja ymmärtäväiseksi tiedettä ja tutkimusta kohtaan?

Miksi tiedevalistusta tarvitaan? Siksi että tutkijoiden velvollisuus on kertoa kansalle, mitä tekevät? Vai siksi että tietävien ihmisten mahdollisuudet selviytyä alati muuttuvaisessa yhteiskunnassa ovat paremmat ja demokratian edellytykset näin kohentuisivat? Vai ehkä siksi että tietävä ihminen eläisi jotenkin täydenpää elämää? Kaikki nämä ovat hyviä perusteita. Ja käyhän tiede myös hyvästä viitteestä ñ mikä itse asiassa olisikaan sen parempaa viihdettä kuin tiede?

Tiedevalistajan on kuitenkin syytä aika ajoin esittää itselleen ne kysymykset, jotka tiedevalistusharrastusten veteraani Niilo Luukanen esitti muutama vuosi sitten: "Puhutaanko oikeista asioista, mitä intressejä popularisointi viime kädessä palvelee, syntykö sen kautta oikea kuva tieteestä?"

*

Vaikka maailma on kovasti muuttunut viimeisen sadan vuoden aikana, on eräs tiedevalistuksen muoto säilyttänyt Suomessa suosionsa ñ ellei suorastaan kasvanut. Yleisöluennot vetävät uskomattomia määriä ihmisiä luentosaleihin. Tästä saimme viimeksi tammikuisilla Tieteen päivillä erinomaisen todistuksen.

Tieteen päivät tarjoaa yleisölleen ilmeisen houkuttelevan mahdollisuuden tutustua erilaisiin probleemeihin eri tieteenalojen näkökulmasta. Samalla tieteiden väliset raja-aidat ylittyvät, erilaiset lähestymistavat kirkastuvat ja epäselviin kysymyksiin voidaan reagoida ja niitä kommentoida välittömästi.

Tieteen päivien taustalla olevat Tieteellisten seurain valtuuskunta, Suomen Tiedeakatemiain Valtuuskunta ja Suomen Kulttuurirahasto edustavat tavallaan koko maan tieteenharjoitusta ja tiedettä ja sopivat sen vuoksi hyvin järjestämään tällaisia tapahtumia. Niiden ei tarvitse esitellä tai "myydä" itseään vaan itse asiaa.

Tieteen päivillä on muutama selkeä erityistavoite. Ensinnäkin pyrkimys ihmisten tiedollisen maailmankuvan päivittämiseen uusimman tutkimustiedon avulla sekä tutkimustyön ja tieteellisten ajatustapojen tuntemuksen lisääminen suuren yleisön keskuudessa. Toisaalta Tieteen päivillä on oiva tilaisuus saattaa yhteen eri tieteenalojen tutkijoita, mikä on kovin terveellistä näinä spesialisoitumisen aikoina. Kolmas, eikä varmasti vähäisin tavoite on saada yhteys koululaitokseen, opettajiin ja koululaisiin. Hieman kärjistäen: aikuisia voi kyllä "viihdyttää", mutta lasten sieluun voi jättää pysyviä vammoja! Jotakin pysyväisiä ahaa- elämyksiä saattaa syntyä.

Tammikuisilla Tieteen päivillä ilmeisesti kaikilla näillä tasoilla onnistuttiin. Yleisömäärät luennoilla ja muissa tapahtumissa olivat komeat, koululaisia lukiolaisista aina suojapukuisiin ekaluokkalaisiin oli ennennäkemättömän paljon. Humanistitutkijat puolestaan ihmettelivät sankoin joukoin luonnontieteitä ja päinvastoin.

Luentosessioiden yhteenlaskettu yleisömäärä oli noin 10000, muun ohjelman ja näyttelyiden yleisömäärät liikkunevat samoissa luvuissa. Ja mikä tärkeintä: ilmeisesti myös päivien ohjelman taso oli korkea. Luennoitsijat ja muut ohjelmantarjoajat ottivat missionsa vakavasti.

Vaikka joskus arvellaan, että erilaisen huuhaan, pseudotieteen, rajatiedon ja pimeyden kylvön suosio olisi meidän päivinämme jotenkin erityisesti kasvanut, kyseessä on ehkä kuitenkin enemmän näköharha. Tiedotusvälineiden toimintatapojen vuoksi "pimeys" näkyy, mutta niin näkyy "valoakin"; myös tiedevalistuksen ja tiedon kysyntä ja tarjonta ovat kasvaneet. Yleisesti ottaen syyt suurempaan huoleen ei ehkä siis ole. Tiedevalistuksella menee hyvin mutta menköön.

*

Vai olisiko sittenkin yksi pieni huoli? Tieteen päivät voidaan vallan hyvin rinnastaa urheilun kansallisiin huippukilpailuihin, kaikkien muiden hyvien pyrkimystensä lisäksi. Siis kansallinen merkkitapahtuma, jossa mm. parhaat tutkijamme eri yliopistoista ja tutkimuslaitoksista esitelmöivät ja keskustelelevat kulloinkin valituista teemoista ñ ja ovat itse samalla myös arvioitavina.

Luulisi esimerkiksi televisioyhtiöidemme suorastaan kilpailevan raivokkaasti lähetysoikeuksista, ehkä jopa tarjoavan niistä huomattavia summia. Parhaat katseluajat olisivat tietysti itsestäänselvyys ja muut ohjelmat siirtyisivät, mikäli kiintoisa tiedeväittely tai jännittävä esitelmä olisi vielä kesken.

Tämä voi tietysti kuulostaa vain vitsailulta, mutta tarkkaan ottaen se ei ole sitä lainkaan. Kyllä kyse on yhteiskunnallisesti niin merkittävästä asiasta, että erityisesti esimerkiksi kansallisen yleisradioyhtiömme olisi hyvä tarkoin pohtia oman ohjelmapolitiikkansa perusteita. Sitä mikä siis on olennaista, mihin kannattaisi tai *pitäisi* panostaa.

Kirjoittaja on mm. Tieteen päivien pääsihteeri.